

Ex. 17.

J. M: s vägledn

U. M. S. K. S.

(97)

1959

[97]

Att samla prover och mönster

Den som idag vill skaffa mönster behöver inte leta länge. I veckotidningar och dagliga tidningar finns beskrivningar med råd och anvisningar. Det finns böcker att köpa i affärer och kiosker, det finns mönsterblad, fotografier och färgplanscher i överväldigande mängd. Och en livlig kursverksamhet bedrivs snart sagt överallt. Men hur klarade man sig innan alla dessa möjligheter fanns? Behovet av mönster var ju lika stort som nu, ja större, eftersom textiltillverkningen till stor del skedde i hemmet. Jo, då lade man själv upp sitt mönsterförråd, och spridningen av mönster gick den personliga vägen: från mor till dotter eller väninnor emellan. Flera exempel på sådant givande utbyte finns med på utställningen, bl. a. en provbok, som använts av kvinnor i tre generationer - mor, dotter och dotterdotter - med början vid 1700-talets senare hälft.

De som var yrkesmässigt verksamma lade själva under sin läro-tid upp ett förråd av mönster. Se en här utställd mönsterbok daterad 1573! Tryckta mönsterböcker började utges redan på 1500-talet. Av dessa tidiga böcker är väl Peter Quentels och Bernard Jobins de mest kända. Den första mönsterbok som i Sverige nådde ett större antal människor var den Ekenmarkska vävboken, vars första upplaga utgavs 1820. Själva boken fanns endast i begränsad utsträckning i hemmen. Men mönstren ritades av och spreds, främst i Sverige men också i övriga nordiska länder.

Att samla prover och mönster kan ske på många olika sätt. Det planlösa tillvaratagandet är naturligtvis den bekvämaste metoden och den metod, som en jäktad nutidsmänniska bäst känner till. Här kommer som vi vet tomma kartonger till användning, eller också har man en vrå i byrålådan, där tygresterna läggs undan. När man förr lade ner mera omsorg på en prov- eller mönstersamling, berodde det framför allt på att mönsterförrådet var en så betydelsefull detalj i hushållet och något som man ofta hade anledning att återkomma till, när husets textilbestånd skulle kompletteras. Det var alltså praktiskt att ha proverna samlade i en bok, allra helst med en bifogad

vävnota. Ofta påträffar man dock på lösa papperslappar mer eller mindre slarvigt antecknade vävnotor och ett litet prov av det färdiga tyget fastsatt med en knappnål. Dessa lappar är tydliga vittnesbörd om vad kvinnor kunde ha att meddela varandra, när de träffades. Ofta skedde mönsterspindningen just på detta sätt.

Märkduken har haft stor betydelse för mönstertraditionens bevarande. Flickorna fick i hemmet lära sig all textil hantering. I "utbildningen" ingick bl.a. sömnad av en märkduk. Detta var en flicka mogen för vid ungefär 10 års ålder, ibland tidigare, ibland senare att döma av Nordiska museets rikhaltiga material med tillhörande uppgifter. Som förebild användes moderns märkduk och på detta sätt kom samma mönster att bevaras genom generationer. Motiv förekommande i mönsterböcker från 1500-talet kan faktiskt återfinnas på 1800-talsmärkdukar!

Utöver prover och mönster av här nämnda slag förekommer även många andra typer, såsom mönsterremсор i stickning, liknande remсор i utdragssöm etc. Frekvensen av dessa är beroende av rådande moder. Vid 1800-talets förra hälft var t.ex. det vita bomullsgarnet ett uppskattat material. Strumpor, vantar, schalar m.m. utförda i spetsstickning var modernt och behovet av mönster växte. Det är följaktligen vid denna tid som de stickade remсорna florerar.

Vi har i det föregående fått en inblick i den betydelse en prov- och mönstersamling kunde ha för hemmet. Att samlandet av prover kunde få en betydelse utöver den rent praktiska, därom vittnar Berchska samlingen från 1700-talets mitt. Anders Berch (1711-74) vår första professor i nationalekonomi vid Uppsala universitetet. Vid sidan av sitt mera teoretiskt inriktade författarskap visade han stort intresse för praktisk forskning och undervisning på näringslivets område. Han insamlade prover på råvaror och produkter från olika industrier, i första hand för att använda som hjälpmedel vid den akademiska undervisningen. Den Berchska samlingen är av största betydelse för svensk kulturhistorisk forskning.

Utställningen har ordnats av amanuensen Inga Wintzell.

23 oktober 1959

